HOVEDPUNKTER I USSRs ØKONOMISKE UDVIKLING I DE SIDSTE ÅR

KNUD ERIK SVENDSEN

Sovjetunionens syvårsplan (1959/65) har haft en begivenhedsrig tilblivelseshistorie.

Den sjette femårsplan (1956/60) fik ikke nogen lang levetid; vedtaget på den navnkundige 20. partikongres i februar 1956 blev den officielt kasseret i september året efter. De første vanskeligheder med at få kongressens mål omsat i realistiske årsplaner var blevet åbenbaret på et centralkomitémøde i december 1956, hvor industriministrene som forudsætning for at opfylde målsætningerne for 1960 krævede det afsatte investeringsbeløb for 1957 forhøjet med næsten 50 pct. Komiteen kunne derfor kun sende det detaillerede planprojekt retur til planlæggerne med anmodning om at modtage en revideret udgave i løbet af første halvdel af 1957; da den øverste sovjet i mellemtiden i februar 1957 vedtog planen for samme år, var målene beskåret i forhold til partikongressen.

En revideret udgave af femårsplanen *blev* udarbejdet og forelagt centralkomiteen i april 1957, men forkastet, bl. a. fordi den ikke tog tilstrækkeligt hensyn til Hrustjovs forslag til decentralisering af industrien, der blev offentligt drøftet i disse måneder og med visse ændringer vedtaget som lov i maj 1957[1]). I juni kom det til et dramatisk opgør i den øverste partiledelse, hvor Molotov, Kaganovič og Malenkov blev afsat.

Med den dybtgående omlægning af industriens administration var det klart, at endelige langtidsplaner ikke kunne udarbejdes i løbet af kort tid; for første gang i den sovjetiske planlægnings historie blev en femårsplan derfor annulleret, samtidig med at det blev besluttet at udarbejde en syvårsplan, som skulle begynde med 1959.

Allerede i november 1957 gav Hrustjov i sin tale på 40-årsdagen for oktoberrevolutionen imidlertid et indtryk af de nye økonomiske langtidsmål ved at opridse produktionstallene for nogle få hovedprodukter i 1972[2]).

Først i november 1958 kunne centralkomiteen som retningslinier for

---

[1]) A. Nove, A review of Soviet economic progress. *National Institute Economic Review*, nr. 6, november 1959, s. 41.

[2]) *Fakta om Sovjetunionen*, 7. årg., nr. 53, 16. november 1957.

Hrustjovs kommende beretning på den 21. partikongres i februar 1959 vedtage »Kontrolcifrene for udviklingen af Sovjetunionens samfundsøkonomi i 1959–65«[3]); disse måltal blev drøftet og vedtaget næsten uændret af kongressen[4]).

Den plan, som Sovjet arbejder efter i disse år, kan således siges at være blevet til under meget omskiftelige forhold. Stærkest kommer dette muligvis frem, når man ser på personskifterne i det øverste planapparat. I december 1956 blev M. Z. Saburov afløst som formand for statens plankommission (Gosplan) af N. K. Baibakov; denne blev afsat allerede i maj 1957 og I. I. Kuzmin udnævnt i stedet. På samme tid blev statens økonomiske kommission, hvis beføjelser var blevet udvidet i december 1956, nedlagt og M. G. Pervuchin hermed afsat som formand. I marts 1959 afgik I. I. Kuzmin som formand for Gosplan i forbindelse med hans udnævnelse til formand for det nyoprettede videnskabelige og økonomiske råd under USSRs regering; herefter er A. N. Kosygin formand for Gosplan.

INDUSTRIENS DECENTRALISERING

Den radikale ændring af industriens struktur, som Hrustjov og hans tilhængere i det økonomiske og politiske apparat fik vedtaget i løbet af 3–4 måneder i begyndelsen af 1957, er vel nok den af de mange reformer efter den 20. partikongres, som har haft den mest fundamentale betydning. Det havde længe været klart, at der var problemer med magtfordelingen i industriens struktur, og visse ikke særlig omfattende forholdsregler var blevet gennemført for at udvide de enkelte republikkers og i mindre grad de enkelte virksomheders beføjelser. Men uanset disse forsøg og diskussioner var den sovjetiske industri indtil 1957 præget af en stærk centralisering, som medførte, at de 200.000 industrivirksomheder dirigeredes fra Moskva, hvor der fandtes fagministerier for de enkelte brancher. Dette betød en ualmindelig stor afstand mellem de produktive enheder og de besluttende myndigheder, og da virksomhedsledelserne tit måtte forelægge selv de mindste spørgsmål til de centrale myndigheders afgørelse, var systemet efterhånden højst ueffektivt.

Denne stærke centralisering, som havde haft sin berettigelse i planlægningens første tid, hvor det var nødvendigt at dirigere fremstødet fra eet sted, betød endvidere, at produktionsplanlægningen ikke tog tilstrækkeligt hensyn til de forskellige særtræk i Sovjetunionens lokale regioner. Der opstod tendenser til, at de enkelte fagministerier og ofte de enkelte virksomheder gjorde sig selvforsynende uden at tage hensyn til, at der måske i umiddelbar nærhed lå en fabrik, der ganske vist sorterede under

[3]) *Fakta om Sovjetunionen*, 8. årg., nr. 53, 2. november 1958.
[4]) *Samme*, 9. årg., nr. 11, 28. februar 1959.

et andet ministerium, men som fremstillede f. eks. de reservedele, som man med møje og besvær selv lod tilvirke. Man har som eksempel på dette system nævnt, at togstammer bevægede sig fra øst til vest af Sovjetunionen med produkter til eet ministeriums virksomheder, mens et andet ministerium sendte samme produkter den modsatte vej.

Disse tilstande har man søgt at råde bod på med et drastisk indgreb i industriens struktur. I maj 1957 besluttede den lovgivende myndighed – den øverste sovjet – at nedlægge en række fagministerier og oprette godt 100 økonomiske råd (sovnarchozer) over hele unionen, som skulle have ansvaret for alle virksomheder inden for deres geografiske område. Afstanden mellem de besluttende myndigheder og produktionsstederne blev herved forkortet betydeligt. Men endvidere blev planlægningen herved lagt om, således at de enkelte sovnarchozer nu udarbejder planerne for deres område set under eet; disse planudkast går direkte til Gosplan til samlet bearbejdelse og forhandling.

Decentraliseringen betyder ikke, at hver enkelt virksomhed stilles frit. Reformen sker inden for systemet af central planlægning, men således at de planlagte enheder nu kun omfatter områder med en befolkning på gennemsnitlig 2 millioner. Sovnarchozerne kan ikke skalte og valte, som de vil, men er i de vigtigste træk underlagt de centrale myndigheder, dvs. centralkomiteen og unionsregeringen i Moskva. Det er derfor, man har kaldt reformen for en *administrativ* reform. Det er sandsynligt, at der også har været politiske motiver bag decentraliseringen, hvis regionale struktur svarer til partiets opbygning; de regionale partiorganer får herved en indflydelse på områdets økonomiske liv, som det tidligere var vanskeligt at udøve over for de ministerielle mammutter i Moskva.

Reformen er samtidig ledsaget af en stærk forenkling af planlægningen for de enkelte virksomheder. Den tidligere stærke centralisering betød, at de centrale myndigheder fastsatte et stort antal mål for de enkelte virksomheder, f. eks. helt ned til, hvor mange røde og hvor mange gule sodavand, der skulle fremstilles. Dette er blevet ændret, således at de centrale myndigheder lige fra Gosplan til de lokale sovnarchozer kun fastsætter visse hovedmål for investeringernes størrelse, arbejdsproduktiviteten, den samlede produktionsstigning o. l., mens de enkelte virksomheder derefter må udarbejde planen i alle dens mindre enkeltheder. På denne måde ledsages den administrative decentralisering af en vis større selvstændighed for den enkelte virksomhed inden for planlægningens generelle rammer.[5]).

[5]) Om decentraliseringsdebatten, se: From Soviet publications. The decentralisation of industry. *Soviet Studies,* vol. IX, nr. 1, juli 1957.

LØN- OG ARBEJDSREFORMER

Et andet hovedtræk i de sidste års udvikling er den øgede vægt, man lægger på hvad man kalder produktionsdeltagernes *materielle interesse* i en øget produktion. Den enkelte virksomhed kan opnå et større overskud ved en bedre indsats, og en del af dette overskud anvendes til, hvad vi kalder tantièmer, eller hvad russerne kalder bonusser til direktion og ledende funktionærer og til virksomhedens arbejdere i det hele taget, mens en anden del anvendes f. eks. til boligbyggeri o. l. for de beskæftigede. Dette fænomen er ikke nyt i Sovjetunionen, men flere nye bestemmelser (således en bestemmelse af 2. juli 1959) tyder på, at det nu er tildelt en større rolle i produktionen.

Samtidig er man begyndt på en gennemgribende àjourføring og omlægning af hele *lønsystemet*. Som begrundelse herfor nævnes det, at arbejderstaben i Sovjet har skiftet karakter. Mens industrien i 30'erne opsugede millioner af uskolede arbejdere fra landbruget, ofte analfabeter, og derfor havde brug for at stimulere lysten til at skaffe sig en uddannelse ved betydelige lønforskelle, står man idag over for industriarbejdere med mange års erfaring i produktionen eller med lang skoleuddannelse. De første lønforhøjelser for de lavest lønnede grupper er derfor blevet gennemført (den første bestemmelse herom blev udstedt den 8. september 1956), jfr. iøvrigt nedenfor.

Og efter i en årrække at have reduceret fagforeningernes opgave til at mobilisere arbejderne til en større produktionsindsats og administrere forskellige sociale ordninger, har man nu bebudet en aktivisering af fagbevægelsen. En række bestemmelser og love er blevet gennemført i denne retning i 1957 og navnlig 1958[6]). Det er umuligt at dømme om, hvorledes disse reformer bliver ført ud i virkeligheden, og om fagforeningerne formår at leve op til den proklamerede politik: i større grad at varetage deres medlemmers interesser og ikke som før altovervejende statsinteresserne.

Flere af bestemmelserne ser ihvertfald ganske radikale ud på papiret. Samtidig med, at der fra sovjetisk side er blevet ført en skarp propaganda mod jugoslaviske og polske arbejderråd, har man i Sovjetunionen gennem-

[6]) Således kan nævnes: 31. januar 1957: Forordning om stadfæstelse af dekret fra USSRs ministerråd og fagforeningernes alunionske centralråd om fremgangsmåden ved behandling af arbejdskonflikter; 17. december 1957: Resolution fra SUKPs centralkomité om fagforeningernes arbejde i Sovjetunionen; 9. juli 1958: Bestemmelser vedtaget af USSRs ministerråd og fagforeningernes alunionske centralråd om stående produktionskonferencer på industrivirksomheder, byggepladser, på statsgodser, maskin- og traktorstationer og reparationsstationer; 15. juli 1958: Forordning om stadfæstelse af bestemmelser vedtaget af fagforeningernes alunionske centralråd om »Fagforeningers bedriftsbestyrelsers og lokale bestyrelsers rettigheder«; 27. januar 1959: Bestemmelse vedtaget af den øverste sovjets præsidium »Om behandling af stridsspørgsmål i forbindelse med personer, der er afskediget på administrationens initiativ med fagforeningsbestyrelsens samtykke«, jfr. forordning af 15. juli 1958.

ført udvidede bemyndigelser for fagforeningerne, som skal sikre dem en større indflydelse på produktion, aflønning og beskæftigelse. Det kan f. eks. nævnes, at virksomhedsledelsen efter disse bestemmelser ikke kan foretage afskedigelser uden fagforeningens bedriftbestyrelses godkendelse, og at bedriftsbestyrelsen kan omstøde konfliktkommissionernes kendelser og træffe afgørelser i konflikter på egen hånd, ligesom ledende poster i virksomheden besættes, som det hedder, »i samråd med fagforeningen«. Herudover er der indstiftet en ny institution, de såkaldte permanente produktionskonferencer. Disse råd med et præsidium på 5–10 medlemmer, vælges på virksomheder med mere end 100 arbejdere og har repræsentanter for såvel ledelse som ansatte; på mindre virksomheder træder generalforsamlinger blandt alle beskæftigede i stedet. Det er svært af bestemmelserne at få et indtryk af, hvilken myndighed dette organ er tildelt; det ser nærmest ud som en blanding af et bestemmende og rådgivende organ for alle områder af bedriftens arbejde, herunder udarbejdelse og virkeliggørelse af de økonomiske planer, arbejdssikkerheden og aflønningen. Til disse formål kan produktionskonferencen forlange enhver oplysning af ledelsen, der bevarer den endelige afgørelse i sagerne, dog således at der kan appelleres til højerestående myndigheder.

Reformernes retning mod et større industrielt demokrati kan der ikke være tvivl om; på den anden side vil det nok være for tidligt at udtale sig om deres udførelse i praksis. Den nye lovgivning har fastsat visse rammer, og som andre steder vil der gå nogle år, før disse rammer bliver mere eller mindre udfyldt.

SKOLEREFORMEN

Den nyeste reform, der berører det økonomiske liv, er den ændring af skoleuddannelsen, som blev forelagt af Hrustjov i efteråret 1958 og vedtaget som lov af 24. december 1958 »Om en styrkelse af skolens forbindelse med livet og om en videre udvikling af folkeuddannelsessystemet i USSR«. Sovjetunionen har ført en stærk skiftende politik på dette felt i de sidste år. I 1956 gik planerne nærmest ud på, at alle børn skulle have en 10-årig skolegang; og allerede dengang forsøgte man at forbinde denne såkaldte mellemskoleuddannelse med praktisk undervisning i skolens sidste klasser, og der blev talt om drejebænkens erobring af skolerne. Men åbenbart har det været umuligt at ændre mellemskolens traditionelle bogpræg efter det praktiske livs krav, i hvert fald sadler man nu om. Ved en fundamental skolereform vil man modvirke den tendens til, at alle vil gå universitets- eller højskolevejen, som man er stødt på hos eleverne og

ikke mindst deres forældre, hvoraf mange anså det som et prestigespørgsmål, at deres børn fik en boglig uddannelse[7]).

Skolereformens hovedtræk er, at efterhånden alle børn skal gennemgå en 8-årig folkeskole, der ifølge syvårsplanen skal være forsynet med skolingsværksteder, så at skolebørnene »i vid udstrækning inddrages i interessante og for deres alderstrin tilgængelige former for samfundsnyttigt arbejde.« Herefter følger nogle praktiske arbejdsår i industrien, landbruget eller administrationen, hvor alle vil få en obligatorisk og kort uddannelse på den tilsvarende lærlingefagskole, mens den senere faglige uddannelse foregår i virksomhederne. Hvis en elev viser tilbøjelighed og lyst til en videregående boglig uddannelse, kan han eller hun på aftenskole eller ved korrespondanceundervisning få den viden, der berettiger til optagelse på en højskole eller et universitet; på dette stadium vil de unge, der iøvrigt indtil 18-årsalderen kun har en arbejdsdag på 6 timer, få fri 2–3 dage om ugen fra virksomhederne.

En undtagelse fra denne almindelige uddannelsesvej har været ønsket for særligt begavede, dvs. 2–3 pct. af børnene, for at de kan fritages for disse arbejdsår og gå direkte fra en tiårig mellemskoleuddannelse til de højere læreanstalter.

I virkeligheden har man allerede fra 1957 på grund af det store pres på de højere læreanstalters kapacitet praktiseret at give fortrin ved optagelse af studerende for dem, der havde mindst 2 års praktisk arbejde bag sig; iøvrigt skal man nu som før aflægge en eksamen, før man optages på en højere læreanstalt.

Hvis man herefter når frem til optagelse på en højere læreanstalt, hvilket altså vil tage nogle år mere end før, kappes forbindelsen ikke med det praktiske arbejde. De første to studieår er en blanding af specielt tilrettelagt arbejde i bedrifterne og studium; herefter finder der en prøve sted, hvor de bedst egnede udskilles. Først da kan man vie sig til et normalt studium på 2–2½ år af mere teoretisk indhold.

Denne aktive holdning til uddannelsen, der i lige grad angår dens former, varighed og udbredelse, må man i stadig større grad erkende er Sovjetunionens »hemmelighed«. En økonomi som den sovjetiske har foruden gennem statsstipendier til praktisk taget alle studerende også ved sin centrale kontrol over såvel skole som erhvervsliv meget store muligheder for at koordinere uddannelsen med det praktiske liv og give uddannelsen det enhedspræg, som mange i vesten betragter som så værdifuldt.

Det er blevet opfattet som et paradoks, at et system, som i massemålestok har ladet hånt om menneskelige værdier og udsat millioner for

[7]) Om skolereformen, se: Erik Boettcher, Die sowjetische Wirtschaftspolitik am Scheidewege. Tübingen 1959, s. 93 ff. D. Burg, Some thoughts on the Soviet educational reform. *Bulletin* (Institute for the Study of the USSR), vol. VI, nr. 3, marts 1959.

deportationer, massehungersnød og tvangsarbejde, samtidig har investeret så kolossale midler i uddannelse og kultur og dermed skabt en befolkning og et oplysningsniveau, som fjerner grundlaget for tvangsforanstaltningerne.

Det er imidlertid en fundamental kendsgerning, som kan tages som en fællesnævner for alle de reformer, der siden 1956 er sket på arbejdslivets område, at de regler og love, som fandtes i 30'erne og i de første efterkrigsår, mindre og mindre kan bringes i harmoni med en moderne industribefolknings eksistens. En amerikansk specialist i arbejdslovgivning har udtrykt det på den måde, at de sovjetiske myndigheder åbenbart har erkendt, at arbejdslovenes tvangskarakter ikke alene er blevet overflødige, men måske endog skadelige for formålet at nå en større produktivitet[8]). Dette tjente som karakteristik af udviklingen fra 1950 frem til den forordning af 25. april 1956, der afskaffede de ansattes ansvar over for domstolene for disciplinære forsømmelser (ulovligt fravær osv.), men det karakteriserer også på udmærket måde udviklingen siden hen. Udtrykt på denne måde kan endelig også alle anerkende reformernes eksistens uden dermed at tage stilling til de sovjetiske lederes eventuelle humane motiver.

Alle disse mange forordninger og bestemmelser inden for arbejdslovgivningens enkeltområde forsøger man for øjeblikket at få sammenfattet i en »grundlov for arbejdet«. Et udkast hertil er blevet offentliggjort i efteråret 1959 i den specielle fagpresse[9]), og specialisterne gennemdrøfter nu udkastets afsnit om kollektive overenskomster, arbejdstiden, ferierne, lønninger og andre ydelser, arbejdsdisciplinen, arbejdssikkerheden, uddannelsen, de faglige konflikter, fagforeningernes beføjelser, de sociale ordninger m. m.

ARBEJDSKRAFTPROBLEMET

De krav, som nødvendigheden af en højere arbejdsproduktivitet stiller, vil blive stærkt understreget i de kommende år. Mens vi herhjemme gør os mange bekymringer for at løse de store årganges problemer, står Sovjetunionen i den modsatte situation. De årgange, som melder sig på arbejdsmarkedet i disse år, er meget små. Det har hidtil kun ved hjælp af skolestatistikken været muligt at skønne, hvor små årgangene er; opgørelser over elevtallet i grundskolens første fire klasser har tydet på en tilbagegang på så meget som ca. 40 pct. i 1954–56 i forhold til 1940. Sovjetunionen gennemførte imidlertid i januar 1959 en ny folketælling

[8]) Jerzy G. Gliksman, Recent trends in Soviet labor policy. *Monthly Labor Review,* juli 1956.

[9]) Bl. a. i *Socialističeskij Trud* (månedsorgan for unionsregeringens komité for arbejds- og lønspørgsmål), nr. 10, oktober 1959. På amerikansk i *The Current Digest of the Soviet Press,* vol. XI, nr. 42, 18. november 1959.

for første gang i 20 år, og de første større resultater er fornylig offentliggjort i *Pravda* (4. februar 1960). I denne meddelelse gives følgende summariske oplysninger om befolkningens aldersfordeling (tabel 1):

Tabel 1. *Befolkningens aldersfordeling i USSR i 1939 og 1959*

	Antal personer (tusinder)		I pct. af hele befolkningen		1959 i pct. af 1939
	1939	1959	1939	1959	
Ialt	190.678	208.827	100,0	100,0	109,5
Heraf:					
0–9 år	43.476	46.363	22,8	22,2	107
10–15 -	28.365	17.133	14,9	8,2	60
16–19 -	13.030	14.675	6,8	7,0	113
20–24 -	15.786	20.343	8,3	9,7	129
25–29 -	18.520	18.190	9,7	8,7	98
30–34 -	15.598	18.999	8,2	9,1	122
35–39 -	12.958	11.590	6,8	5,6	89
40–44 -	9.603	10.408	5,0	5,0	108
45–49 -	7.776	12.264	4,1	5,9	158
50–59 -	12.533	19.146	6,6	9,2	153
60–69 -	8.535	11.736	4,5	5,6	137
70 år og derover	4.462	7.972	2,3	3,8	179

Kilde: Pravda 4. februar 1960.

Disse tal synes at bekræfte de hidtidige skøn; det vil således ses, at aldersgruppen 10–15 år under en almindelig befolkningstilvækst på 9,5 pct. fra 1939 til 1959 er faldet med 40 pct.[10]). Samtidig vil man kunne beregne, at årgangene i aldersgruppen 16–19 år gennemsnitlig er på 3.670.000, mens de i gruppen 10–15 år, der går ud i arbejdslivet i de kommende år, kun er på gennemsnitlig 2.860.000 personer.

Når man til disse virkeligt små årgange lægger de kolossale militære og civile tab under krigen, samt at arbejdskraftreserverne blandt kvinderne er næsten opbrugt, bliver det klart, at arbejdskraften må behandles med en anden bevågenhed end i 30'erne, hvor antallet af beskæftigede i industrien simpelthen mere end fordobledes.

Man taler derfor om, at den sovjetiske industri bevæger sig fra en *ekstensiv fase*, hvor produktionsforøgelsen i første række var baseret på en forøgelse af arbejdskraften, til en *intensiv fase*, hvor produktionsstigninger i første række kræver en forøgelse af den enkeltes arbejdsproduktivitet[11]).

[10]) Andre forhold ved aldersoplysningerne, f. eks. den store stigning i de ældste grupper, og de øvrige oplysninger i den statistiske meddelelse er det ikke muligt at kommentere i denne sammenhæng.

[11]) Jfr. Erik Boettchers nævnte bog.

SYVÅRSPLANEN OG INDUSTRIEN

Dette arbejdskraftproblem gjorde, at man med særlig interesse modtog syvårsplanens oplysninger om det fremtidige vækstempo i industrien. Som ventet blev vækstraterne på næsten alle områder sat ned i forhold til den tidligere faktiske stigningstakt og i forhold til den kasserede 6. femårsplan, jfr. tabel 2. Mens bruttoindustriproduktionen i de sidste år efter den sovjetiske beregningsmåde er vokset med ca. 10 pct. fra år til år, skal den efter planen kun vokse med gennemsnitlig 8,6 pct. årligt frem til 1965; den 6. femårsplan havde stipuleret 10,5 pct. frem til 1960. På den anden side er tempoet større end de vækstprocenter, der kan udledes af Hrustjovs 1972-mål, jfr. tabel 3.

Tabel 2. *Årlige vækstprocenter i USSR*

	1950–55	6. 5årsplan 1956–60	1958	1959	7årsplan 1959–65
Nationalindkomst a)	11,4	9,9	9	8	7,2
Bruttoindustriproduktion	13,1	10,5	10	11	8,6
Sektor A	13,8	11,2	11	12	9,3
Sektor B	12,0	10,7	7	10,3	7,3
Bruttolandbrugsproduktion	3,9	over 11	7	b)	7,9
Produktion pr. arbejder:					
Industrien	7,6	8,4	6	7,4	5,7
Kollektivbrugene	...	14,9		b)	10,4
Realindkomst:					
Arbejdere og funktionærer		5,4		...	4,9
Kollektivbønder		7,0		...	4,9
Beskæftigede i statens sektor		2,6		3,1 c)	2,8

Kilder: Note 1, s. 37; *Osteuropawirtschaft*, 4. årg. nr. 1, juni 1959; *Economic Survey* of Europe in 1958, Geneve 1959, kap. 1, s. 3, 5; *Pravda* 22.1.60.

a) Efter sovjetisk definition, dvs. i al væsentlighed eksklusive tjenesteydelser; nærmere om denne definition, se A.J. Petrov (ed.), Grundriss der Wirtschaftsstatistik [fra russisk]. Berlin 1954. b) Tal ikke offentliggjort. c) Under hensyntagen til, at 750.000 arbejdere og funktionærer ved maskin- og traktorstationernes nedlæggelse er overført fra stats- til kolhozsektoren.

Tabel 3. *Produktionen af visse hovedprodukter i USSR og USA*

	U.S.S.R.		
	1959	1965 mål	1972 mål
Råjern mill. t	43	65–70	75–85
Stål - -	59,9	86–91	100–120
Kul a) - -	506,5	600–612	700
Olie - -	129,5	230–240	350–400
Gas mld. m^3	37,2	150	270–320
Elenergi mld. kwt	264	500–520	800–900
Cement mill. t	38,8	75–81	90–110

Kilde: Note 2; note 4; *Pravda* 22.1.60.
a) Inkl. brunkul.

Som tidligere skal bruttoproduktionen i sektor A (produktionsmidler i vid forstand) vokse hurtigst med gennemsnitlig 9,3 pct. mod 7,3 pct. for sektor B (forbrugsgoder). Trods mange diskussioner både i øst og vest om denne hovedproportion[12]) med forsøg på at uddrage forskellige konklusioner om større eller mindre forbrugervenlighed af vækstraterne for de to sektorer, er man ikke kommet til særligt holdbare resultater. Alene på baggrund af de statistiske vanskeligheder ved definitionen af de to sektorer, men også på grund af investeringernes lange udmodningstid og forskellige produktivitet, tidligere og fremtidige investeringspukler og navnlig fordi der ikke findes brugbare internationale sammenligningsgrundlag, må man advare mod at forsøge at uddrage for megen lærdom af disse to talstørrelser.

Af oplysningerne om fødselsårgangene vil det være klart, at produktionsforøgelsen først og fremmest skal vindes ved en forøgelse af arbejdsproduktiviteten. Der regnes således med, at 3/4 af stigningen i industriproduktionen skal komme fra denne kilde. Hvormeget arbejdsstyrken specielt i industrien vil vokse, meldes der intet om. Derimod oplyses det, at beskæftigelsen inden for statssektoren (industri, transport, administration, statsbrugene m. m., men ikke kollektivbrugene) skal vokse med 22 pct. i de syv år, mens beskæftigelsen i landbruget, der stadig beslaglægger op mod halvdelen af den arbejdende befolkning, skal formindskes yderligere.

Når så meget således afhænger af udviklingen i produktionen pr. arbejder, må det virke overraskende, at Sovjetunionen som en særlig del af planen vil fortsætte den arbejdstidsnedsættelse, som blev begyndt allerede i 1956 med forkortelse af arbejdsdagen med 2 timer før fri- og helligdage med fastsættelse af 6 timers arbejdsdag for unge fra 16 til 18 år. I første omgang skal efter planen de, der endnu ikke har opnået 7 timers arbejdsdag, inddrages under denne nedsættelse (som tidligere med fuld lønkompensation), således at alle i 1962 (i september 1959 ændret til: 1960) har 40 timers arbejdsuge. Fra 1964 skal man indlede en gradvis overgang til 30–35 timers arbejdsugen alt efter arbejdets sværhedsgrad, dvs. i princippet 5-dages ugen, som skal være fuldstændig gennemført i 1966–68. (Iflg. planberetningen for 1959 (*Pravda* 22. 1. 60) havde godt 13 millioner af 56 millioner arbejdere og funktionærer ved udgangen af dette år 6 eller 7 timers arbejdsdag).

Dette betyder, at det samlede antal arbejdstimer i industrien ikke vil vokse væsentligt fra syvårsplanens begyndelse til dens afslutning. Dette er iøjnefaldende ud fra et effektivitetssynspunkt (man kan således spekulere på, om der ikke ligger visse medicinske krav bag arbejdstidsnedsættelserne),

[12]) Om problematikken og statistiske oplysninger for de to sektorer fra og med første femårsplan, se min artikel, Om vækstmodeller i socialistiske samfund. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, årg. 1959, hefte 1–2, s. 101 ff.

men også ud fra sociale betragtninger, idet man ikke før har set et samfund på Sovjetunionens forholdsvis lave materielle velstandsniveau have så kort en arbejdstid, verdens korteste, som de selv stolt kalder den i propagandaen. Mere markant kan man vel egentlig ikke forlange, at de skal tage stilling i valget mellem større fritid og højere materiel levefod, hvis der overhovedet på længere sigt er nogen modsætning mellem disse to goder. Noget andet er, om arbejderne på kort sigt vil affinde sig med dette centralt bestemte »valg«, eller om de forsøger at forøge antallet af overarbejdstimer.

MODERNISERING OG SPECIALISERING

Betingelsen for at opnå den nødvendige forøgelse af arbejdsproduktiviteten er dels en fortsat uddannelse af arbejdskraften (bl. a. stimuleret ved større frihed og begunstigelser for folk, der uden at afbryde deres arbejde søger at supplere deres kunnen ved deltagelse i de mange korte efteruddannelser, der er så karakteristiske for Sovjet), dels kolossale kapitalinvesteringer. Hvad det sidste angår, planlægges der en gennemgribende modernisering af hele produktionsapparatet for investeringsmidler, der ligger på det dobbelte af den foregående syvårsperiode.

Det er vanskeligt at få et samlet indtryk af, på hvilket teknisk niveau den sovjetiske industri befinder sig. Russerne bringer selv mange enkelteksempler på stærkt mekaniserede og automatiserede virksomheder, men man har nærmest indtryk af, at det endnu kun drejer sig om undtagelser. Som helhed må deres produktionsapparat være en blanding af gammelt og nyt, forsømte og nye, men endnu ikke fuldt moderne maskinelle indretninger.

I den kommende syvårsplan vil man ikke i så stor udstrækning som tidligere bygge splinternye virksomheder og anlæg, men koncentrere sig om en fornyelse af det bestående apparat ved delforbedringer af maskinerne og ved udskiftelse af enkelte maskiner for at gøre teknikken mere ensartet. I samme retning går bestræbelserne for at gennemføre en bedre specialisering af virksomhederne efter amerikansk mønster med et udbredt net af underleverandører af specialdele.

Sammenfattende oplysninger om automatiseringens udbredelse har det ikke været muligt at finde frem til udover det yderst interessante, at man planlægger at bygge 50 eksperimenterende storvirksomheder, der i de kommende år skal virke som laboratorium for tekniske forbedringer, først og fremmest af automatisk art. Der er ingen tegn på, at man i større målestok går over til udbredt anvendelse af automatiske anlæg. Meget tyder på, at den nævnte modernisering af *bestående* anlæg ikke alene skyldes, at dette hurtigere giver produktionsresultater, men også at russerne ikke vil binde for megen kapital i nye anlæg, når de venter om

nogle år at kunne foretage et spring til et automatiseringsniveau, som de kan se omridset af idag. På dette punkt kan man derfor antagelig forvente interessant nyt i de kommende år, idet der ydes en samlet koordineret indsats fra alle forskningsinstitutter og større virksomheders side for at løse automatiseringens praktiske problemer. Og en statsejet industri uden forretningshemmeligheder skulle her have store muligheder i forhold til lande, hvor forskningsmidler og undersøgelser spredes over mange konkurrerende enheder.

Denne mekaniseringskampagne kan naturligvis aflæses i fortsat høje vækstrater i maskinindustrien, men den afspejles også i udviklingen i elproduktionen. Der opstod i 1957 og 1958 flere steder mangel på elektricitet med skadelige virkninger for produktionsrytmen. Russerne har ganske åbenbart ikke taget tilstrækkeligt hensyn til, at produktionen af elektricitet må vokse i betydeligt stærkere tempo end industriproduktionen. Syvårsplanen fastlægger derfor en forøgelse af produktionen af elenergi med godt 150 pct. Dette resultat skal nås ved flere varmekraftværker, mens bygningen af de gigantiske vandkraftværker, der er så karakteristiske for Sovjetunionen, indskrænkes betydeligt. Man vil, som det hedder, vinde tid i kappestriden og kan derfor ikke anbringe milliarder af rubler i vandkraftværker, som man først vil høste fordel af efter en lang konstruktionsperiode og over en lang årrække. Konstruktionen af atomkraftværker vil fortsætte, men stadig i begrænset målestok. De syv år skal som for automatiseringen være et eksperimenternes stade, navnlig fordi atomenergien på baggrund af Sovjets rige olie- og naturgasforekomster endnu ikke er rentabel, bortset fra områder, der mangler energikilder til udvindelse af andre råstofforekomster[13]).

I forbindelse hermed kan det nævnes, at planen vil omlægge Sovjets brændstofbalance i de kommende år. Man vil gå over fra kul til olie og naturgas og dermed nærme sig den relative sammensætning af USAs energibalance: kulproduktionen vil kun stige forsvindende i de kommende år, mens olieudviklingen skal fordobles og naturgasudvindingen firedobles.

Som sidste eksempel på strukturelle ændringer må fremhæves den kemiske industris voldsomme ekspansion. Den samlede kemiske produktion skal ca. tredobles, dvs. vokse væsentligt mere end industrien under eet. Dette spring hænger sammen med, at fremstillingen af syntetiske stoffer, plastic osv., skal udvides meget stærkt, altså en udvikling, der allerede har været i gang nogle år andre steder.

---

[13]) De seneste vestlige beregninger opfordrer også til forsigtighed over for investering i atomkraftværker fremfor i »klassiske« kraftværker; jfr. således artiklen »Les perspectives économiques du développement de l'énergie électrique d'origine nucléaire«, i *Revue Française de l'Energie*, november 1959; gengivet i *Problèmes Economiques*, nr. 631, 2. februar 1960.

For industriens lokalisering betyder den nye plan endelig en fortsat bevægelse mod øst til Ural og den asiatiske del af Sovjetunionen, hvor op mod halvdelen af investeringerne skal placeres.

DET PROBLEMFYLDTE LANDBRUG

Landbruget var det område, man satte først ind på umiddelbart efter Stalins død i 1953. Og takket være en række reformer og stærkt forøgede investeringer er landbruget løftet ud af dets situation før 1953, hvor dets bruttoproduktion ikke steg i takt med folketallet: den årlige tilvækst var i tiden 1950–53 1,6 pct., men for 1954–58 er det officielle tal 8 pct. Syvårsplanen fastsætter en årlig vækstprocent på 7,9, vel nok den målsætning, der må modtages med størst skepsis.

De enkelte produktionstal for de sidste år og målene i syvårsplanen samt i Hrustjovs overoptimistiske taler i 1956 og 1957 er gengivet i tabel 4.

Tabel 4. *Landbrugsproduktionen i USSR*

	1950	1953	1956	1957	1958	1959	Hrustjovs 60/61-mål	1965 mål
Bruttolandbrugsproduktionen (1950 = 100)	100	104	138	140	154	a)	...	262
Produktion i mill. tons								
Korn.....	81,2	82,5	127,6	105	141,2	124,8	180	172
Råbomuld.....	3,5	3,9	4,3	4,2	4,4	4,7	...	5,9
Kartofler.....	88,6	72,6	96,0	87,8	86,5	a)	...	140
Kød, flæsk osv.....	4,9	5,8	6,6	7,4	7,7	8,6	21	16
Mælk.....	35,3	36,5	49,1	54,7	58,7	62	...	102,5
Uld.....	0,18	0,24	0,26	0,29	0,32	0,35	...	0,55

Kilder: Note 1, s. 42; *Pravda* 22.1.60.
a) Ikke offentliggjort.

Det vil af denne tabel 4 ses, at kornproduktionen i 1959 var væsentligt mindre end i rekordåret 1958, men planberetningen peger på, at den stadig er større end den gennemsnitlige høst for årene 1954–58. Husdyrprodukterne er derimod vokset i 1959 på basis af den store høst i 1958. Der er således i al væsentlighed tale om fremgang, selv om det sovjetiske landbrug er yderst torkefolsomt. Sammenlignet med tiden før 1953 er situationen nu ganske anderledes.

Det er også tit drastiske forandringer, der er gennemført for at løfte landbruget op af dets stagnation. Det mest overraskende skete vel i marts 1958, da det blev besluttet at nedlægge de statsejede maskin- og traktorstationer (MTS) og sælge maskinerne til kollektivbrugene[14]). Ikke mindst kom dette skridt bag på de mere dogmatiske teoretikere; kollektivbrugene,

[14]) Indtil slutningen af 1959 indbragte dette staten 18 mld. rubler; til sammenligning kan oplyses, at statens samlede investeringsudgifter i industrien, landbruget, transport og kommunikation i 1959 var budgetteret til 485 mld. rubler.

hvis formue ikke er statseje, men medlemmernes fælleseje, havde længe været et teoretisk problem for tilhængere af en »ren« socialisme, hvor alle produktionsmidler er statsejendom. De fleste teoretikere havde derfor forestillet sig en eller anden form for omdannelse af kollektivbrugene til statsbrug, og nu gik man den modsatte vej og solgte statsejendom til kollektivbrugene. Begrundelsen for reformen var den praktiske, at maskinerne ville blive udnyttet bedre, hvis kollektivbrugene havde direkte rådighed over dem.

Men det strukturelle problem, dvs. kollektivbrugenes tilpasning til det sovjetiske planøkonomiske system, er ikke lagt på hylden. Senest blev det behandlet på et ck-møde om landbruget i december 1959. Sovjetunionens landbrugsminister V. V. Mazkevič gjorde her gældende, at beslutningen om MTS havde bragt den kollektive og den statslige form for landbrugsproduktion nærmere til hinanden, hvad angår det tekniske produktionsgrundlag. Men der findes stadig forskelle, og her har både statsbrugene og kollektivbrugene deres positive sider. Aflønningen i statsbrugene er garanteret og uafhængig af klimaforhold, men også næsten uafhængig af produktionsindsatsen; i kollektivbrugene findes ikke samme garanti, men her er aflønningen helt afhængig af produktionsresultatet. Efter Mazkevič mening bør man stile mod en ny fælles aflønningsform for de to brugstyper. Ledelsesformen i kollektivbrugene er endelig mere demokratisk, mens den er mere udarbejdet og stabil i statsbrugene. Her bør man også forsøge at forene de positive sider hos dem begge.

En anden landbrugsreform i 1958 var ophævelsen af kollektivbrugenes afleveringspligt til staten af en vis del af deres produktion til forholdsvis lave priser. Dette var den sidste af en række ændringer inden for landbrugsprisernes område, som var blevet begyndt helt tilbage i 1953, hvor man satte priserne meget væsentligt op for at bringe dem i bedre overensstemmelse med omkostningerne.

Resultatet af dette har været en styrkelse af kollektivbrugenes økonomi, som siden 1958 er blevet ledsaget af en forstærket indsats for at begrænse kollektivmedlemmernes små private brug (der i 1958 ejede over halvdelen af landets kobestand); denne konsolidering af kolhozerne er også sket ved sammenlægning: mens der i 1950 fandtes 121.000 kolhozer med et tilsået areal af 121 mill. ha, var de tilsvarende tal i juni 1959 60.000 kolhozer med ca. 130 mill. ha[15]). For kollektivbønderne har alt dette betydet en væsentlig forøgelse af pengeindkomsterne; efter flere ytringer på decembermødet at dømme er det nu nødvendigt at bremse og reducere priserne. Hrustjov støttede denne opfattelse, men rådede til at gå forsigtigt til værks, »for at der ikke skal blive knust noget porcellæn«.

[15]) *Economic Bulletin for Europe*, vol. 11, nr. 3, november 1959, s. 40.

Den tredie kilde til produktionsforøgelsen har været udvidelsen af det opdyrkede areal med 40 millioner ha fra 1953 til 1959, hvor arealet udgjorde 196 mill. ha. Trods den megen skepsis over for denne politik tyder alt på, at udvidelserne vil fortsætte.

KAPPESTRIDEN MED USA

Med offentliggørelsen af syvårsplanen proklamerede den 21. partikongres, at det var Sovjetunionens økonomiske hovedopgave at overgå USA i produktion pr. indbygger, og at dette vil ske i løbet af den perspektivplan for 15 år, hvoraf syvårsplanen er første del. Når selve syvårsplanen er opfyldt, hedder det videre, vil Sovjetunionen fremstille en større industriproduktion pr. indbygger, end der fremstilles i Europas mest udviklede kapitalistiske lande, England og Vesttyskland. I samlet produktionsmængde vil Sovjet for nogle særligt vigtige produkters vedkommende i 1965 overgå og for andres vedkommende nærme sig USAs nuværende industrielle produktionsniveau, mens det sovjetiske landbrugs produktion af de vigtigste produkter til den tid som helhed og pr. indbygger forudses at ville overstige USAs nuværende niveau.

Denne problemstilling, der for blot få år siden ville have forekommet de fleste at være den reneste propaganda, tages nu alvorligt. Ikke alene i Sovjet, men også i USA regnes der nu på, hvad man kan kalde et af 1960'ernes store økonomiske regnestykker, nemlig om eller hvornår Sovjet vil indhente USA.

Det er indlysende, at en sådan beregning er behæftet med store, for ikke at sige uovervindelige vanskeligheder. Men lad os alligevel stille regnestykket op i dets naive enkelhed og derefter referere forskellige beregninger, som kan benyttes ved et forsøg på at nå et resultat, som kan tjene som grov orientering i problemet.

Først og fremmest må man kende de to landes udgangsstilling, dvs. deres produktion pr. indbygger i et eller andet år. Dernæst må man vide, hvor hurtigt produktionen vil vokse i de to lande. Kender man endelig også den fremtidige befolkningsudvikling, skulle det være muligt at finde facit.

Allerede hvad angår grundlaget for en beregning af de to landes relative produktionsniveau, er der uenighed mellem de amerikanske og de sovjetiske statistikere. Amerikanerne vil helst i vækstberegninger benytte deres bruttonationalprodukt, der foruden de materielle produktionsgrene som industri- og landbrug også omfatter ikke-materielle sektorer som de liberale erhverv, alle de mange former for offentlige udgifter m. v. Russerne lægger derimod som nævnt kun den materielle produktion til grund for deres nationalindkomstberegninger, men foretrækker iøvrigt at basere deres sammenligninger på industrien og landbruget taget hver for sig.

Af praktiske grunde har man derfor ofte set sig nødsaget til kun at foretage sammenligninger for industriproduktionen med tilsvarende begrænsninger i de konklusioner, der kan drages heraf. Men selv i dette tilfælde er der store vanskeligheder, idet de to landes industriproduktioner er meget forskelligt sammensat, og idet prisstrukturen er meget forskellig.

Medarbejderne ved Sovjetunionens statistiske departement har efter nogle af de seneste oplysninger[16]) nået det resultat, at USSRs industriproduktion i 1953 var en trediedel af USAs. Dette tal steg, når man tager hensyn til produktionsudviklingen derefter, til 57 pct. i 1958 og 55 pct. i 1959.

Fra officiel statistisk hold foreligger der i USA ikke, såvidt vides, nogen tilsvarende nylig beregning. Chefen for den amerikanske efterretningstjeneste, Allan Dulles, udtalte imidlertid i en tale den 13. november 1959, at de sovjetiske påstande var overdrevne, og at den sovjetiske industriproduktion i 1958 snarere lå på ca. 40 pct. af den amerikanske.

Det sovjetiske statistiske departements månedstidsskrift, *Vestnik Statistiki,* har i december 1959 i en ledende artikel (nr. 11, 1959) taget stilling til denne udtalelse; departementet hævder her, at Sovjets industriproduktion i 1958 var 50 pct. af USAs, dvs. ikke de 57 pct. som nævntes ovenfor.

Som det ses, er disse beregninger behæftet med en vis usikkerhed; men da vi nu ihvertfald har fået et vist indtryk af den størrelsesorden, der er tale om, vil vi gå videre og se på vurderingerne af det fremtidige udviklingstempo.

For Sovjetunionens vedkommende vil det være naturligt at tage sit udgangspunkt i syvårsplanen; den er efter alt at dømme udarbejdet med en større realisme end den afbrudte 6. femårsplan. Og det er åbenbart, at målene ud fra politisk-psykologiske overvejelser er lagt i underkanten af, hvad man mener er opnåeligt, for at man kan nå til stimulerende overopfyldelser. Det har da også vist sig, at industriens vækst i 1959, der var planlagt til 7,7 pct., blev 11 pct., jfr. tabel 2. (Planen for 1960 forudsætter en forøgelse på 8,1 pct.)

Imidlertid vil det som bekendt være nødvendigt at korrigere det sovjetiske vækstal for industrien frem til 1965 på gennemsnitlig 8,6 pct. årligt noget nedad. Statistikken er nemlig baseret på en sammenlægning af de enkelte virksomheders bruttoproduktion, mens den vestlige statistik ved at regne med værditilvæksten undgår den flertælling, der er resultatet af bruttometoden.

---

[16]) I en artikel af A. Aleksejev og L. Surlin i tidsskriftet *Mirovaja ekonomika i mežđunarodnye otnošenija,* nr. 11, november 1959.

Vestlige eksperter har forsøgt at beregne forskellen ved de to metoder. Den seneste periode, dette er gjort for, er desværre 1951–55; fra de sidste år foreligger der ikke tilsvarende skøn. Efter flere af disse beregninger[17]) skulle industriproduktionens forøgelse fra 1951 til 1955 have været 65 pct. over for de officielle 85 pct. eller 10,5 pct. mod 13,1 pct. årligt. Hermed er korrektionens størrelse nogenlunde angivet.

Når vi herefter vender blikket mod USA for at få et indtryk af dette lands fremtidige vækst, skifter billedet karakter. Amerikanske økonomer har opstillet skøn over udviklingen fremover, men deres opgave er en anden end deres sovjetiske kollegers. De kan gøre sig visse tanker om, hvad der vil være sandsynligt under de og de forudsætninger; de kan ikke foreskrive den private sektor at opfylde bestemte mål; konjunktursvingningerne er stadig vanskelige at beregne, for ikke at sige at afskaffe. Uanset de mange ændringer i såvel den sovjetiske som den amerikanske økonomi er der fortsat tale om to forskellige systemer: et statsligt og et privat dirigeret.

En af de første amerikanske beregninger af denne prognosekarakter blev offentliggjort af den såkaldte Paley-kommission. I en rapport med titlen »Ressurcer for frihed«[18]) regnede kommissionen med en vækst i bruttonationalproduktet på ca. 2 3/4 pct. årligt frem til 1975. En beretning fra kongressens fælles økonomiske komité, den såkaldte Ensley rapport[19]) anslog vækstprocenten til ca. 3,3 pct. mellem 1953 og 1965. Det private selskab McGraw-Hill[20]) har senere anslået tallet til ca. 3,5 pct. årligt mellem 1957 og 1975.

Endelig foreligger der et skøn specielt for industriproduktionen[21]) med en vækstprocent på ca. 3 1/4 mellem 1956 og 1972.

De foreliggende amerikanske skøn for bruttonationalproduktet og industriproduktionen bevæger sig således i nærheden af 3 og 3 1/2 pct. Da Hrustjov var inde på sagen, var det imidlertid hans mening, at det ville være passende at regne med, at den amerikanske industriproduktion ville vokse med et par procent om året. I ovennævnte meningsskifte med Allan Dulles fastholder *Vestnik Statistiki* dette under påberåbelse af, at den

---

17) F. Seton, The tempo of Soviet industrial expansion. *Bulletin of the Oxford University Institute of Statistics,* vol. 20, februar 1958, nr. 1, der indeholder en god oversigt over hele problematikken; og D. B. Shimkin og F. A. Leedy, Soviet industrial growth. Its cost, extent and prospects. *Automotive Industries,* vol. 118, nr. 1, 1. januar 1958.

18) President's Materials Policy Commission, Resources for Freedom, juni 1952, vol. 11, kap. 22.

19) US Congress, Joint Economic Committee on the Economic Report, Potential Economic Growth of the United States During the Next Decade, 83rd Congress, 2nd Session, 1954.

20) McGraw-Hill Publishing Co, The American Economy. Prospects for Growth to 1965 and 1975. New York 1958.

21) Charles F. Roos, Dynamics of Economic Growth. The American Economy 1957–1975. New York 1957.

gennemsnitlige årlige vækst 1952–58 var 1,6 pct. Samtidig oplyser tidsskriftet dog, at den amerikanske industri voksede med 2,9 pct. årligt fra 1930 til 1958 eller med 2,3 pct., hvis man udelukker krigsårene og kun regner med de 11 førkrigsår og de 12 efterkrigsår.

Hvad endelig angår det tredie element i regnestykket, nemlig befolkningsudviklingen, er det nok den størrelse, der kan forudsiges med størst sikkerhed inden for de kommende 10–15 år. Her vil vi antage, at befolkningen i USA i 1975 vil være på 209 millioner og i USSR på 260 millioner.

Herefter skulle vi, såvidt vides, have det for øjeblikket bedste materiale liggende for os. Det vil ikke med de foreliggende oplysninger være muligt for en enkelt person at foretage en selvstændig vurdering af de mange skøn. I stedet vil vi for at få et indtryk af, hvad disse procenttal indebærer (med en rentetabels hjælp) foretage nogle rent mekaniske beregninger over to tænkte situationer i 1975.

Lad os prøve at se det ud fra amerikanernes synspunkt. For dem vil det være en dårlig udvikling, hvis deres vækst ligger nede på f. eks. 2 pct., mens russernes er oppe på, skal vi sige 8 pct. årligt. Under forudsætning af, at den sovjetiske industriproduktion i 1958 var 50 pct. af den amerikanske, vil dette nemlig betyde, at industriproduktionen pr. indbygger i 1975 vil være godt 20 pct. *større* end i USA.

Lykkes det derimod amerikanerne at holde et tempo på 3 pct. årligt, mens Sovjet f. eks. vil ligge på 6 pct., bliver facit under de nævnte forudsætninger straks et helt andet. I dette tilfælde vil den sovjetiske industriproduktion pr. indbygger i 1975 være 25 pct. *mindre* end den amerikanske.

Man kunne selvfølgelig regne flere eksempler igennem, uden at dette dog vil bringe os andet end den eneste mulige konklusion på nuværende tidspunkt: at konkurrencen mellem de to lande er et *reelt* fænomen. Udviklingen i de kommende 5 år vil med yderligere data om den amerikanske konjunktur muliggøre mere indholdsrige konklusioner.

Endelig må man vel om beregninger af denne art sige, at deres resultater kan få indflydelse på udviklingen og sætte forskellige processer i gang, som vil omstøde de beregnede resultater. Det er ihvertfald vanskeligt at forestille sig, at man i USA ganske roligt vil lade sig indhente; der vil blive stillet helt anderledes krav til den økonomiske politik end tidligere, hvor opgaven først og fremmest har bestået i at forhindre større konjunkturnedslag. Og det er måske disse overvejelser om, hvordan den kvantitative kappestrid vil påvirke de to landes indre struktur og samfundsforhold, som til syvende og sidst er de mest interessante.

SOVJETUNIONENS LEVESTANDARD

Selv om de sovjetiske politikeres optimistiske forventninger til den industrielle udvikling skulle blive opfyldt, er der ikke hermed sagt noget om levestandarden i de to lande. For det første kan den rent materielle levestandard ikke måles på industriproduktionen under eet, for det andet ville en sammenligning baseret alene på den industrielle forbrugsproduktion i et enkelt eller nogle få år heller ikke være tilstrækkelig; det tager tid at opbygge en formue af varige forbrugsgoder, det område, hvor Sovjet er længst bagefter.

Endelig må sammenligningen omfatte landbrugsgoderne, på hvilket punkt Sovjets udvikling er tynget med store vanskeligheder.

Russerne anstiller nu også sammenligninger på ren forbrugsbasis, og et meget interessant eksempel på dette er anført i tabel 5, der er offentliggjort med de tilhørende noter i en artikel af P. Mstislavski, som er ledende videnskabelig medarbejder ved det sovjetiske akademis økonomiske institut[22]). Ifølge denne opstilling vil Sovjet i 1965, hvad angår mad, gennem-

Tabel 5. *Produktion og forbrug af de vigtigste forbrugsvarer i USSR og i de kapitalistiske lande pr. indbygger og år*

		USSR			Forbrug i de kapitalistiske lande c)			
		Produktion a)		Rationelt forbrugsniveau b)	USA	England	Vesttyskland	Frankrig
		1958	1965					
Levnedsmidler								
kød og flæsk	kg	38	71	73–91	73,7	48,3	38,0	64
fisk	kg	14	20	7–16	5,1	10,4	7,0	10,0
mælk	kg	290	450–465	292–585	240	209	157	152,0
sukker	kg	26	41–44	27–33	45,3	38,1	25,0	25,0
æg	kg d)	6,5	9,4	10–21	22,4	12,9	7,0	11,0
Stoffer, beklædning, skotøj								
bomuldsstoffer	m	28	34,2–35,5	50–57	54,3	25,6	21,9	30,0
uldstoffer	m^2	1,84	2,8	4,9–7,2	2,7	5,6	4,0	3,9
lærreds- og silkestoffer	m	6,4	9,4	14–22	17,1	13,9	11,4	
undertøj	stk.	1,9	3,5	6–7,2	11,6	5,11	5,3	
anden trikotage	stk.	0,5	0,7	1,0–2,3				
strømper og sokker	par	4,3	5,5	10–12	10,2	13,2		4,4
lædersko	par	1,7	2,3	3–3,5	3,5	2,6	2,2	1,1

a) Når man medtager importen, er forbruget pr. indbygger større for samtlige varer, med undtagelse af mælk.
b) Det rationelle forbrugsniveau er beregnet for forskellige rayoner af ernæringsinstituttet ved USSRs akademi for de medicinske videnskaber. I tabellen er angivet det laveste og højeste niveau for de forskellige rayoner. Et mindre forbrug af ét levnedsmiddel bliver udlignet af et større forbrug af et andet på en sådan måde, at det nødvendige kompleks af næringsmidler er til stede taget under ét. Forbrugsniveauet for stoffer, trikotagevarer og skotøj er angivet efter et foreløbigt materiale fra brancheinstitutterne for videnskabelig forskning ved statens plankommission.
c) Heri indbefattet stofforbruget til videre forarbejdelse [?]. Forbruget af levnedsmidler er beregnet for 1950–53, industrivarerne for 1956.
d) 1 kg = 17,5 stk.

[22]) I tidsskriftet *Partinaja Zisn*, nr. 12, 1959. På tysk: Die Verteilung der materiellen und geistigen Güter in der Periode des umfassenden Aufbaus des Kommunismus. *Die Presse der Sowjetunion*, nr. 92, 5. august 1959.

gående ligge på USAs niveau i 1950–53, men stadig være en del bagefter for beklædningens vedkommende, også i forhold til de sovjetiske beregninger over et »rationelt forbrugsniveau«. Sammenlignet med England, Vesttyskland og Frankrig lå Sovjet for de nævnte levnedsmidler (der ikke omfatter brød) allerede i 1958 på det vesttyske niveau i 1950–53, og i 1965 vil Sovjet gennemgående ligge højere end det niveau, de tre lande var på i 1950–53. For beklædningens vedkommende vil situationen ikke være så gunstig[23]).

Et område, Sovjetunionen gør et særligt fremstød på under syvårsplanen, er boligbyggeriet. Indtil fornylig er boligstandarden, målt i m^2 pr. indbygger, støt blevet forværret i takt med befolkningsforøgelsen i byerne. Efter syvårsplanen skal der opføres 650–660 millioner kvadratmeter nettoboligareal eller omkring 15 millioner lejligheder, hvilket er 2,3 gange så meget, som der er opført i den forudgående syvårsperiode; hertil kommer 7 millioner beboelseshuse inden for kolhozsektoren. Målet er at skaffe hver familie en lejlighed. Når man tager i betragtning, at nettoarealet i de nye lejligheder vil være gennemsnitligt 43–44 m^2 (i 1959 var gennemsnitsarealet 36 m^2), er målsætningen beskeden, men i forhold til tidligere er den et stort fremskridt. Og det er først og fremmest denne målestok, man bør anvende, hvis man vil vurdere den sovjetiske borgers mening om alle planens målsætninger på forbrugsområdet.

DEN PROKLAMEREDE GRADVISE OVERGANG TIL KOMMUNISMEN

På baggrund af disse presserende materielle problemer kan det derfor ikke undre, at russerne i mere ideologiske diskussioner om det kommunistiske samfund hidtil fortrinsvis har lagt hovedvægten på, at der skabes den nødvendige materielle basis for en kommunistisk fordeling, der som bekendt skal følge reglen, at enhver yder efter evne og får efter behov.

I det sidste års tid har der imidlertid lydt nye toner i denne debat om den økonomiske fordeling. Som tidligere berørt har man siden 1956 forhøjet de laveste lønninger, og denne politik skal efter syvårsplanen fortsætte, således at minimumslønningerne hæves fra ca. 300 rubler til 5–600 rubler om måneden, hvortil kommer forskellige tillæg. Under syvårsplanen vil den gennemsnitlige pengelønsforhøjelse udgøre 26 pct., mens minimallønningerne vil blive forhøjet med 70–80 pct.

Hvorledes indkomstfordelingen som helhed vil blive præget heraf, er det ikke muligt at udtale sig om, idet der ikke offentliggøres nogen samlet

---

[23]) Ved de gængse sammenligninger mellem USA og USSR bør man ikke glemme den betydelige forskel, der er mellem USA og Vesteuropa; for OEEC-området som helhed var bruttonationalproduktet pr. indbygger i 1955 ca. 50 pct. mindre end USAs, jfr. Milton Gilbert and ass., Comparative National Products and Price levels. A study of Western Europe and the United States (OEEC, 1958).

statistik for indkomstfordelingen. Men uanset dette, er den bebudede lønpolitik alligevel et brud med fortiden. I de første ti efterkrigsår valgte man at lade levestandardforøgelsen komme befolkningen til gode fortrinsvis i form af prisnedsættelser, der forhøjede alle indkomstgruppers realindtægt. Nu er man derimod gået over til i overvejende grad at lade stigningen i reallønnen fremtræde dels som en stigning i pengelønningerne, dels som en udvidelse af de kollektive velfærdsordninger. Og pengelønningerne vil som nævnt ikke stige jævnt over hele linien, men indgå i en gennemgribende lønreform. Der vil således blive tale om stærkt differentieret reallønfremgang. En undtagelse fra denne generelle linie er, at indkomstskatterne inden længe vil blive afskaffet, hvilket på grund af den iøvrigt ikke store progression vil betyde mest for de store indkomster.

Særlig vægt i den ideologiske propaganda lægger man på, at den betalingsfrit fordelte del af samfundets forbrug vil vokse i de kommende år. Det anføres således, at bevillingerne til alle former for hjælp og stipendier, til gratis undervisning og lægehjælp, socialforsikring og fritidsforanstaltninger skal stige med 67 pct. fra 1958 til 1965[24]), mens forbrugsfonden efter syvårsplanen skal forøges med 60–63 pct.

Det er på baggrund af disse forhold og den ovennævnte diskussion om de institutionelle ændringer i landbruget, at man i Sovjetunionen taler om, at landet befinder sig i en gradvis overgang til kommunismen.

DEN ØKONOMISKE VIDENSKAB

Denne diskussion præger naturligvis den økonomiske fagpresse; ud fra deres ideologiske baggrund må de sovjetiske økonomer være særligt interesserede i vekselvirkningen mellem produktivkræfternes udvikling og de institutionelle produktionsforhold. Men først på det sidste er der tegn på en mere praktisk og formålsbestemt diskussion af, hvordan produktionsforholdene bedst kan tilpasses den tekniske udvikling; ideologien har tidligere været en hæmsko for overvejelser af denne art, idet den har skabt en forestilling om gnidningsløs, konfliktløs og automatisk tilpasning. Denne tro er stærkt på retur, og med den falder økonomernes rolle som blot og bart udlæggere og propagandister for det bestående, »socialismens apologeter«, som den polske økonom Oskar Lange har udtrykt det.

Det videnskabelige milieu gennemgår en meget dybtgående omstillingsproces, der langt fra er afsluttet endnu. Det er således vanskeligt at påvise, at økonomerne i deres offentlige diskussioner har haft nogen afgørende indflydelse på nogen af de sidste års fundamentale ændringer (industriforvaltningens decentralisering, landbrugets strukturændringer). Og flere økonomer har været så uheldige – som chefredaktøren for det

[24]) *Fakta om Sovjetunionen,* 10. årg., nr. 6, 10. februar 1960.

førende økonomiske tidsskrift »*Voprosy Ekonomiki*« dr. L. Gatovskij sarkastisk bemærkede i en oversigtsartikel over økonomiens opgaver[25]) – først at få deres kommentarer til nye love og bestemmelser offentliggjort, når disse love er blevet ændret igen.

Men gennemgående kan det siges, at den voldsomme dynamik, der er karakteristisk for USSRs indre forhold i de sidste år, også præger den økonomiske videnskab.

Som eksempel herpå nævnes ofte i de vestlige beretninger, hvordan anvendelsen af matematik kæmper sig frem til en afgørende position efter i en årrække at have været betragtet som den rene skinbarlige metafysik. Det er navnlig studiet af input-output (nationalregnskaber o. l.) og lineær programmering, der drives med stor iver især i planorganernes forskningsinstitutter, mindre blandt de »akademiske økonomer« (herfra dog undtaget Leningrad Universitet). Om disse forhold kan henvises til en række oversigtsartikler[26]).

Der er opstillet et stort program for opbygningen af en park af elektronregnemaskiner som grundlaget for de matematiske metoders anvendelse i udarbejdelsen af de økonomiske planer. Matematikerne blandt de sovjetiske økonomer understreger hyppigt i deres samtaler med vestlige kolleger, at det kun i en økonomi, som kan planlægge i samfundsmålestok, vil være muligt at udnytte matematikken i stor stil. Over for de af deres landsmænd, der ikke er så begejstrede for matematikken, hævder de, at den matematiske teknik vil medføre en bedre udnyttelse af landets ressurcer, færre fejl i planlægningen, mindre bureaukrati m. m. – vel vidende, at de kun vil få udviklingsmuligheder, hvis de kan fremvise praktiske resultater.

Lige så interessant som spørgsmålet om, på hvilke områder de matematiske metoder er anvendelige, er imidlertid, hvilke *problemer* de sovjetiske økonomer har arbejdet med i de sidste år.

Her må i første række nævnes det stadige spørgsmål om prisfastsættelsen, som har været drøftet i en halv snes år. Efterhånden er det blevet almindelig anerkendt, at planmyndighederne ikke kan fastsætte priserne fuldstændig vilkårligt, men at disse må stå i en vis forbindelse med de omkostninger, der er forbundet med at frembringe de enkelte produkter. Der er også gennemført visse prisjusteringer, først og fremmest for landbrugsproduktionen, hvis priser bestemmer kollektivbøndernes indkom-

[25]) *Problems of Economics* (New York), vol. II, nr. 3, 1959.

[26]) Navnlig Leif Johansens artikel »Matematiske og økonometriske metoder i sovjetisk sosialøkonomi«, i *Statsøkonomisk Tidsskrift,* nr. 4, 1959. Endvidere Herbert S. Levine's meget levende dagbog fra et besøg i Sovjet i maj-juni 1959: »Bloknot Ekonomista. Conversations with the Planners«, i *Soviet Survey,* no. 30, oktober-december 1959. Og endelig *Business Week*'s rapport om Wassily Leontieffs rejseindtryk fra USSR i dets nr. for 13. juni 1959.

ster, jfr. ovenfor. Nogen principiel afgørelse om forholdet mellem priser og omkostninger er ikke truffet, hvilket også hænger sammen med, at man har svært ved at anerkende, at andre produkter end forbrugsgoderne, dvs. produktionsmidler i videste forstand, er »varer«, der omsættes på et mere eller mindre frit marked. Fordelingen af produktionsmidlerne dirigeres centralt, dvs. prioriteres og rationeres på en måde, som må formindske prisernes rolle. Men selv der, hvor man anerkender omkostningsbestemte priser, strides to lejre om beregningen af det tillæg til omkostningerne, som skal dække samfundets fællesudgift til nyinvesteringer, uddannelse, forskning, social sikring, militærudgifter osv. Ifølge den ene opfattelse skal dette overskud beregnes som en fast procent af den anvendte kapital; den anden fløj vil beregne et procenttillæg på de direkte lønudgifter.

Man er endnu ikke kommet problemets løsning væsentlig nærmere, staten fastsætter stadig priserne ret vilkårligt. Nogen overensstemmelse med de vestlige stærkt udbyggede pristeorier er det svært at finde; men her må man nok understrege den amerikanske økonom Wassily Leontieffs bemærkning i en artikel[27]) om hans indtryk fra en rejse i Sovjetunionen: »Jeg må tilstå, at jeg næppe kunne forklare det amerikanske prisdannelsessystem bedre, end de kunne få mig til at forstå den sovjetiske proces. I begge lande er der langt fra teori til praksis.«

Det andet teoretiske problem, der har domineret økonomernes overvejelser og givet anledning til en række konferencer og en omfattende litteratur, er bestemmelsen af investeringernes og den nye tekniks effektivitet. Skal der i omkostningerne indgå et element til dækning af kapitalanvendelsen ud over afskrivningerne? Nogle sovjetiske økonomer, f. eks. den matematiske økonom L. V. Kantorovič fra Leningrad, mener, at det er på tide, at man i Sovjet anerkender renten som omkostningselement; men heller ikke dette problem er bragt til teoretisk løsning. I tilknytning hertil kan det nævnes, at afskrivningsnormerne også længe har været til debat.

BIBLIOGRAFISK EFTERSKRIFT

Mulighederne for at følge med i den sovjetiske økonomiske litteratur på basis af oversættelser til engelsk eller tysk er efterhånden meget store. Blandt de engelske kilder kan således nævnes tidsskriftet *Problems of Economics,* New York, hvis numre fra maj 1958 til oktober 1959 har været en fuldstændig oversættelse af det sovjetiske tidsskrift *Voprosy Ekonomiki* fra november 1957 til juni 1959; fra og med sit nr. for november 1959 er *Problems of Economics* gået over til at omfatte udvalgte artikler fra forskellige sovjetiske økonomiske tidsskrifter. Tidsskriftet *Current Digest of the Soviet Press,* New York, bringer ugentlig omfattende oversættelser fra den sovjetiske dagspresse med meget

[27]) *Business Week,* 13. juni 1959.

lille forsinkelse. Hvad de tyske kilder angår, må først nævnes, at der i Østberlin siden 1952 udgives en omfattende månedlig »Bibliographie deutscher Übersetzungen aus den Sprachen der Völker der Sowjetunion und der Länder der Volksdemokratie. Abt. 1. Wissenschaftliche Litteratur«, der i særlige afsnit bringer oplysninger om offentliggjorte og ikke-offentliggjorte økonomiske oversættelser udført i DDR. Blandt de mest hyppige østtyske kilder kan nævnes det centrale økonomiske tidsskrift *Wirtschaftswissenschaft,* endvidere tidsskriftet *Sowjetwissenschaft, Gesellschaftswissenschaftliche Beiträge* (udelukkende oversættelser) og endelig *Die Presse der Sowjetunion,* der 3 gange ugentlig bringer mere generelle oversættelser, overvejende fra dagspressen, men også tidsskriftsoversættelser af interesse. Fra Vesttyskland kan nævnes 14-dages skriftet *Ost-Probleme,* Bonn, der bringer mange økonomiske oversættelser.

I tidsskriftet *Kyklos,* Svejts, vil der i nær fremtid blive bragt en samlet bibliografi over oversættelser til engelsk, tysk eller fransk af økonomisk litteratur fra USSR og de østeuropæiske lande.